

Klebensberg Kunó bizalmát. A *Három nemzedék* 1934-es bővített kiadásában azonban kritikusan fordult az általa ekkor már „neobarokk társadalomnak” nevezett Horthy-korabeli magyar viszonyokhoz, s elindult egy olyan politikai-gondolkodói pályán, mely az egyre inkább jobbra tolódó, s a hitleri Németországgal szövetséges kormányzat ellenzékeként szólalt fel az antidemokratikus tendenciákkal szemben. Ennek a közírói pályának a csúcsa az 1943–44-ben a Magyar Nemzetben közölt *Valahol utat vesztetünk* című cikksorozat. Véget ér azonban a háború, s 1945-ben az egykori polgári konzervatív történész a moszkvai magyar nagykövetségre kerül, s megírja *Forradalom után* című könyvét, melyben a háborús összeomlás utáni Magyarország számára a szovjet minta átvételét látja megoldásnak.

Mit tudunk kezdeni ma ezzel a rendkívül összetett, egyszerre jelentős tudósi, ellentmondásos közírói és esetenként morális kérdéseket is felvető 20. századi életművel? Erre a kérdésre keresi a választ tavaly év végén megjelent monográfiájában Monostori Imre. Az elsősorban Németh László-kutatóként ismert irodalomtörténész ezúttal egy történészi életmű feldolgozására vállalkozott, s ahogy ez már könyvének bevezetéséből is kiderül: több mint harminc éves kutatómunka lezárása a kötet, melyet a Németh Lászlóval való foglalkozás, majd a korszak alaposabb megismerése motivált. Ennek a tájékozódásnak az első dokumentuma Szekfű születésének centenáriuma tatabányai Új Forrás folyóirat által — melynek Monostori ekkor szerkesztője volt — összeállított emlékszám. A szerzőt régóta foglalkoztató problémahalmaz megértési kísérleteként is olvashatjuk tehát a *Szekfű Gyula a változó időkben* című testes, hatalmas forrásanyagot feldolgozó kiadványt, melynek egyik meghatározó aspektusa — maradvány Monostori Imre elsődleges kutatási területénél — a Németh Lászlóval folytatott több felvonasos, a magyar társadalom, a válságba jutott középosztály megújítását célzó reformtörekvésekről szóló polémia.

Monostori Imre feldolgozásának módszertana alapvetően recepciótörténeti, a kortársi befogadásra, a Szekfű műveiről készült kritikák és a vitaszövegek feldolgozására, valamint az utókor értékeléseinek értelmezésére épít. Könyvének első részében azonban — miként a *Bevezetőben* megjegyzi — „Szekfű világképének, történetírói nézetrendszerének és nemzetpolitikai elveinek alapjait vizsgálja”. Lényegében tehát azok a témák kerülnek terítékre már a bevezető fejezetekben, melyek a Szekfű személye és történészi, közírói életműve körüli több évtizedes vitákat is generálták. Ide tartozik a katolicizmus szerepe Szekfű történészi munkáiban, Széchenyi alakjának meg-

rajzolója, a kiegyezés és a dualizmus korának megítélése, a Szent István-i állameszme, valamint a Szekfű által koncipiált kismagyar–nagy magyar szemlélet ellentéte. A két legfontosabb téma azonban, mely a történész megítélésében ma is meghatározó: a történész–közíró zsidósághoz való viszonyának és antiliberalizmusának értékelése. Monostori Imre tehát nem kerüli meg a „kényes” kérdéseket sem, világosan argumentált, egyértelmű válaszai vannak a történészi vagy általában az értelmiségi közvéleményt Szekfű kapcsán foglalkoztató kérdésekre.

A könyv nagy részét kitevő recepciótörténeti fejezetekben pontosan kirajzolódnak azok a történelmi és politikai erővonalak, melyek Szekfű Gyula életművének befogadását a kezdetektől napjainkig (a monográfia időhatára 2016) befolyásolják. Többről van tehát szó, mint egyszerű historiográfiáról, az egész 20. századi magyar történelem dilemmái, esetenként zsákutcái kerülnek szóba a történészi életmű értelmezése és recepciójának feldolgozása során. Monostori Imre mindvégig objektivitásra törekszik, de az anyag feldolgozása során megismert személyiség rajza mégis leginkább a történész alakjának jelentőségét hangsúlyozó tanítványi körének (mindenekelőtt Kosáry Domokosnak) a Szekfű-képéhez áll közel. Monostori Imre mérlege tehát a Szekfű-ügyben alapvetően pozitív, s bár kerüli az ítélezést Szekfű felett, nem hallgatja el a problémás, főként a történész 1945 utáni pályájára, Mindszenty letartóztatásában játszott szerepére vonatkozó, nehezen megválaszolható morális kérdéseket felvető témákat sem. (*Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, Pécs, 2017*)

SZÉNÁSI ZOLTÁN

DR. SZEGŐ GYÖRGY: KÉT IMA EGY ISTENHEZ; A TÖBBI A TIED

A 2017-es Pozsonyi Piknik alkalmára a Múlt és Jövő Kiadó újra megjelentette dr. Szegő György önéletírását, amely ekkorra egy második kötettel is kiegészült. Az idén kilencvenedik életévét betöltő szerző életútja nemcsak majd egy évszázadon, emberöltőnél hosszabb korszakon ível át, hanem távoli világokat, mindenféle értelemben vett magasságokat és mélységeket is bejár. Az önéletrajz két kötetét önálló művekként is olvashatjuk, mégis fontos és tanulságos együtt szemlélni őket, hiszen a második kötet nem csupán folytatja és némiképp lezárja, hanem újra is gondolja, újraértelmezi az élettörténesek folyamatát, s amennyire ez lehetséges, konklúziókat is megfogalmaz róluk. Az első kötet a tragikussá fordult gyermekkori éveket, az ifjú- és a felnőttkort beszéli

el, s a személyes sorsban elkerülhetetlenül megjelennek a 20. század szörnyűséges történelmi katalizmái, a holokauszt rettenete, az ötvenes évek „szűrt levegője”, az emigráció jogi és lelki akadályfutása, majd az újrakezdés, a külhoni letelepedés nehéz, de végül sikeres vállalkozása, a szakmai beteljesedés öntudatosan vállalt küzdelme.

A vidéki értelmiségi család gyermekeként — apja a környék jó nevű orvosa — Mezőberényben nevelkedik; a gondtalan, biztonságos gyermekkor szép emlékeiben felsejlenek a harmincas években már érzékelhető baljós jelek, ezekhez a családi harmónia egyre nyomasztóbb megbomlása is hozzájárul. Az asszimiláció iránt elkötelezett értelmiségi szülők a Rákócziánumban, egy pesti katolikus gimnáziumban taníttatják fiukat, ahol a szülői védettség alól kikerült, riadt kisfiú először szembeül megbélyegző, másságra kárhóztató előítéllettel és rosszhiszeműséggel. A kötet címe — *Két ima egy istenhez* — a vallásra és identitásra vonatkozó egyöntetűség felszámolását emeli ki, hiszen minden egyéni és közösségi szenvedés eredője a mások által történő besorolás és az önmeghatározás között feszülő ellentét lesz. A nagytekintélyű gimnázium a magyar társadalom felső rétegének önző és kirekesztő magatartásmintáit közvetíti, a rideg környezet sem lelki, sem szellemi értelemben nem biztosít fejlődést. A kisgyerek tanulmányainak következő állomása a gyulai gimnázium: itt a kisvárosi középosztály antiszemitizmusa és tekintélyelvűsége „a politikai érettség korát” hozza el a nyiladozó elme számára. Az esztergomi ferences gimnáziumnak csak másfél évig, a németek bevonulásáig lehetett diákja, ez idő alatt azonban támaszra talál a szerzetes tanárok szolidáris, barátságos gondoskodásában, és szellemi fejlődése is szárnyra kap. 1944. április 1-jén véget ér a diákkor s vele együtt a gyerekkor is: Mezőberénybe hazatérve nemsokára szeretett édesanyjával és nagyanyjával gettóba kell vonulnia: apja ekkor már munkaszolgálaton van, ahonnan kalandos úton megszökik, ám a család szoros köteléke örökre megszakadt. A bevagonírozás, a szelekció után 1944. június 29-én, csütörtökön örökre elszakítják édesanyjától, ő maga pedig a 83598-as számmá torzítva vergődik át a lágerelet gyötrelmein. Megéri a felszabadítást, de az ötvenes években sem mentesül attól, hogy a rendszer ellenségének tekintsék, ezért hosszú vívódás után, fiatal házasemberként és orvoskutatóként az emigráció mellett dönt. Néhány évnyi izraeli tartózkodás után a fiatal házaspár Ausztráliába kerül, ahol a szakmai elismeretés és érvényesülés számtalan buktatóján át végül feleségével együtt otthont teremtenek, úgy szólván „révbe érnek”.

Dr. Szegő György szakmai — nem csekély — hírnevét pszichiáterként alapozta meg, és önélet-

írásának különlegessége is ebből adódik. Emlékei a személyes átéltség megrendültségével és hitelességével közvetíti, miközben szakavatott lélek-búvárként folyton értelmezve reflektál élete eseményeire. Holokauszt-túlélőként cipeli megpróbáltatásai emlékét, de a saját jelenére és a mai kor állapotára vonatkozóan is képes értelmezni azokat: a lágerebe való megérkezés sokkoló zűrzavara és a szelekció utáni szétszakításuk jelenti számára a szenvedés csúcspontját, fájóbbnak nevezi a halálnál is. Az önéletírásban újra és újra felleveníti a gettóban, majd a lágereben megélt pillanatokat; ezek az élet későbbi helyzetében váratlanul, önkéntelen analógiaként bukkannak fel, kontrollálhatatlanul vetülnek rá az új konstellációban előadódó léthelyzetekre, minduntalan emlékeztetnek és újraidézik a traumákat, amelyeket elfeledni nem, csak feldolgozni lehet, azazhogy állandó jelenlétükkel együtt kell megtanulni élni.

A többi a tied: ezzel a valóságosan is elhangzó végrendelettel jelölte a szerző önéletírásának második kötetét, amely az öregkor tűnődéseit, előre- és visszapillantó újraértelmezéseit, feleségének, élet- és sorstársának betegségét, az elmúlással való közös szembenézést, majd az özvegyi lét kínzó magánya után az újra megtalált társ örömét beszéli el. Az elmesélt események ritmusa és intenzitása is okozza, hogy az előző kötet áradó mesefolyamával szemben itt egy jóval lelassultabb, szemlélődőbb hangulatú, erősebben önreflektív szöveg született, a pszichiáter „öndiagnosztizálása” is gyakrabban kap hangot, miközben az elmúlás ontológiai kérdésfeltevéseit sem kerüli el. Az emlékező számára fontos szervezőelv az idő, pontosabban annak állandó, tudatos észlelése: az első kötet római számmal jelölt fejezeteiben meséli el, hogyan segítette a lágerebeli túlélésben az a mentális (és egyben pszichikai) erőfeszítés, hogy számon tartsa a napokat, a dátumot. Az időskori emlékeket ezzel szemben már nem számok sorolják, hanem egy — szinte kényszeresen felbukkanó — óra képe és hangja, amelynek ketyegése — hol gyorsabban, hol lassabban — folyton figyelmeztet „a nagy idő” múlására.

A hosszú évtizedek élményeit, az elmúlt évszázad minden rossz és jó tudását átítatja a megbékélés bölcs, öregkori szándéka, békekötése azonban nem a szokásosan elvárt, ám lélektani értelemben hiteltelen generális megbocsátás gesztusa: miközben határozottan elutasítja a kollektív bűnösség és vád eszméjét, azt is kinyilvánítja, hogy nincs általánosan adható felmentés, igazolás: vannak bűnösök és vannak ártatlan áldozatok. Az egyéni felelősség nehéz, de méltó emberi feladata mindenkire érvényes. (*Múlt és Jövő Kiadó, Budapest, 2017*)

BENKŐ GITTA